

BDP

T.B.M.M.
BARİŞ ve DEMOKRASİ PARTİSİ
Grup Başkanlığı

Sayı: 826
Tarih: 20.05.2010

10/827

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ BAŞKANLIĞINA

Türkiye'de 1984 - 1999 yıllarında zorla kaybedilen ve çatışmalarda yaşamını yitiren kişilere ait olduğu belirtilen toplu mezarlar gerçeğinin ulusalüstü insan hakları belgelerinde öngörülen usullere uyumlu bir şekilde araştırılarak sorumluların ortaya çıkarılması ve öldürülen kişilerin kimliklerinin tespit edilerek kayıp yakınlarının yaşamış olduğu mağduriyetin giderilmesi amacıyla Anayasa'nın 98, İçtüzüğü'nün 104 ve 105' inci Maddeleri gereğince Meclis Araştırması açılmasını arz ederim.

GEREKÇE ÖZET

Birleşmiş Milletler, Zorla Kayıp Edilmeye Karşı Herkesin Korunmasına Dair Bildirisi'nde, insanların zorla kaybedilmesini insanlığa karşı işlenen bir suç olarak kabul etmiştir. Bildiri, zorla veya gönüllü olmayan kaybolmalara ve kaybolmaların neden olduğu endişelere yer vermektedir. Bildiri, hükümetleri zorla kayıp edilmeye neden olabilecek aşırı eylemlerden alıkoymaya çağırılmaktadır. Hiçbir durumun (savaş tehdidi, savaş ilanı, iç siyasi istikrarsızlık veya diğer olağanüstü haller) zorla kaybedilmeleri haklı çıkaramayacağı vurgulanmaktadır. Bu bildirinin ardından BM, Zorla Kaybedilmelere Karşı bir Sözleşme hazırlayarak, 20 Aralık 2006 tarihinde imzaya açmıştır. Henüz yeterli imzayı almamış olsa dahi, yakın gelecekte bu Sözleşmenin yürürlüğe gireceği açıktır.

İlgili Bildiri ve Sözleşmede Zorla kaybedilmenin İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde yer alan insan haklarının ve temel özgürlüklerin ağır ve açık bir ihlali olarak kınanması ve bu alandaki uluslararası belgelerin pekiştirilerek ileri götürülmesi gerektiği belirtilmektedir. Devletlerin kendi topraklarında zorla kaybedilmeleri önleyecek ve ortadan kaldıracak etkin tedbirleri almakla yükümlü olduğu belirtilmektedir. Devletlerin zorla kaybedilmeye yetki veren veya teşvik eden emir ve talimatları yasaklamakla yükümlü olduğu, hiçbir kamu makamının, talimat ya da emirlerinin zorla kaybedilmeleri haklı çıkarmayacağı belirtilmektedir. Yine zorla kaybetme eylemini gerçekleştirenlerin işledikleri suç, kayıp kişilerin durumu ve yeri hakkında bilgi vermedikçe ve gerçek açıklığa kavuşmadıkça devam eden bir suç olarak nitelendirilmektedir.

Zorla kaybedilme yöntemi, Türkiye tarihinde 12 Eylül 1980 askeri darbesi ve sonrasında sisteme muhalif düşünce, inanç ve kimliklere sahip kesimler üzerinde sistematik olarak uygulanmış ve bunun sonucunda çok sayıda kaybedilme olayı yaşanmıştır. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşanan çatışmalı süreçte yaşam hakları devletin güvencesi altında olan onlarca insan benzer yöntemlerle kaybedilmiştir. Bu süreçte binlerce insan faili meçhul siyasal cinayetler sonucu yaşamını yitirmiş, 1000'e yakın insan gözaltında kaybedilmiş ve çatışmalarda yaşamını yitiren onlarca örgüt mensubunun cenazesine ulaşılammıştır. 1990'lı yıllarda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde görülen zorla kaybedilme davalarında AIHM Türkiye'yi yeterli ve etkili soruşturma yapmadığından mahkum etmiştir. Timurtaş, Çiçek, Akdeniz Türkiye'ye karşı davaları bunlardan sadece birkaçıdır.

İnsan hakları savunucularınca çatışmalarda yaşamını yitirmiş kişilerin cenazelerinin ailelerine teslim edilmemesi, kimlik tespiti yapılmadan defnedilmesi de kaybedilme olarak görülmektedir. Bugün tek-tek veya toplu olarak infaz edilen bazı kayıpların cenazelerine kısmen ulaşılabilmişse de; zorla kaybedilen ve çatışmalarda yaşamını yitiren kişilerin ailelerinin cenazeye ulaşımının engellenmesi, toplu gömülmeleri ve etkin soruşturma sürecinin işletilememesi nedeniyle ülkemizdeki kayıplar ve toplu mezarlar gerçeği tam olarak gün ışığına çıkarılamamaktadır.

Türkiye, çatışmalar döneminde üstü örtülen toplu mezarlar gerçeğiyle ilk kez 1989 yılında Siirt'e bağlı Kasaplar Deresi'nde çok sayıda cesedin bulunmasıyla yüzleşmiştir. Bu gerçeği 2002, 2004 ve 2005 yıllarında Şırnak, Bitlis, Mardin, Van, Batman Diyarbakır son olarakta Bingöl'de çatışmalarda yaşamını yitiren ve kaybedilen kişilere ait olduğu belirtilen toplu

1. AYLAKAT ATA- BATMAN
2. SELAHATTİN DEMİRTAŞ - DİYARBAKIR
3. GÜLTAN KIŞANAK - DİYARBAKIR
4. BENİ YILDIZ - BATMAN
5. AKIN BİRDAL - DİYARBAKIR
6. EMİNE AYNA - MARDİN
7. FATMA KURTULAN - VAN
8. HASİP KAPLAN - ŞIRNAK
9. HAMİT GEYLANI - HAKKARİ
10. İBRAHİM BİNİCİ - ŞANLIURFA
11. M. NURİ YAMAN - MUŞ
12. MEHMET NEZİR KARABAŞ - BİTLİS
13. MEHMET UFUK URAS - İSTANBUL
14. OSMAN ÖZÇELİK - SİİRT
15. ÖZDAL ÜÇER - VAN
16. PERVİN BULDAN - İĞDIR
17. SEBAHAT TUNCEL - İSTANBUL
18. SEVAHİR BAYINDIR - ŞIRNAK
19. SİRRI SAKIK - MUŞ
20. ŞERAFETTİN HALİS - TUNCELİ

mezarlar takip etmiştir. Sivil toplum kuruluşları ve bölge insanın girişimleri sonucu sadece altmışa yakın toplu mezar tespit edilebilmiştir. Toplu mezarlardan Kulp ve Tatvan'dakilere yönelik hukuki süreç başlatılmış, Kulp'taki toplu mezarda bulunan kemiklerin öldürülen köylülere ait olduğu DNA testiyle belgelenmiştir. Tatvan'da PKK mensuplarına ait olduğu belirtilen toplu mezarla ilgili DNA tespit çalışmaları neticelenmemiştir.

Bütün bu çalışmalarda ulusalüstü insan hakları belgelerinde düzenlenen usullere uyulması zorunluluğu da bulunmaktadır. Başlangıçta değindiğimiz BM Zorla Kayıp Edilmeye Karşı Herkesin Korunmasına Dair Bildirge ile, BM Yasa Dışı ve Keyfi İnfazların Önlenmesi Hakkında İlkeler(1991) ve BM İstanbul Protokolü (2000) hükümleri dikkate alınmalıdır.

GEREKÇE

Birleşmiş Milletler, yayınladığı Zorla Kayıp Edilmeye Karşı Herkesin Korunmasına Dair Bildirisi'nde, insanların zorla kaybedilmesi insanlığa karşı işlenen bir suç olarak kabul etmiştir. Bildiri, zorla ya da gönüllü olmayan kaybolmalar ve bu kaybolmaların neden olduğu endişelere yer vermektedir. Bildiri, hükümetleri zorla kayıp edilmeye neden olabilecek aşırı eylemlerden alıkoymaya çağırılmaktadır. Hiçbir durumun (savaş tehdidi, savaş ilanı, iç siyasi istikrarsızlık ya da diğer olağanüstü haller) zorla kayıp edilmeleri haklı çıkaramayacağına vurgu yapılmaktadır. Bu bildirin ardından Birleşmiş Milletler, Zorla Kaybedilmelere Karşı bir Sözleşmeyi hazırlamış ve 20 Aralık 2006 tarihinde imzaya açmıştır. Henüz yeterli imzayı almamış olsa dahi, yakın gelecekte bu Sözleşmenin yürürlüğe gireceğini söylemek mümkündür. Bu Sözleşmenin 15. Maddesine göre "Taraflar Devletler aralarında işbirliği yapacaklar; zorla kaybedilme mağdurlarına yardım, kaybolan kişilerin araştırılması, yerlerinin belirlenmesi ve kurtarılması, ölüm durumlarında ise gömüldükleri yerlerden çıkartılıp geri verilmeleri gibi alanlarda mümkün olan her türlü karşılıklı yardımlaşmaya gideceklerdir."

Ayrıca yine bu Sözleşmenin 24. Maddesine göre

"1. Bu Sözleşmenin amaçları açısından "mağdur", zorla kaybedilmiş kişi ve zorla kaybedilme durumundan doğrudan zarar gören kişidir.

2. Her mağdurun, zorla kaybedilme olayının cereyan ettiği koşulları, yapılan soruşturmanın ilerlemesini ve sonuçlarını ve kaybolmuş kişinin akıbetini bilme hakkı vardır. Taraflar Devletlerden her biri bunların sağlanması için gerekli önlemleri alacaktır.

3. Taraflar Devletlerden her biri, kaybedilmiş kişinin araştırılması, bulunduğu yerin tespiti, serbest bırakılması, ölüm halinde ise cesedinin bulunması, gereken saygıyla yakınlarına iadesi için uygun bütün önlemleri alacaktır. (...)"

Hem Bildiride hem de Sözleşmede Zorla kaybedilmenin İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde yer alan insan haklarının ve temel özgürlüklerin ağır ve açık bir ihlali olarak kınanması ve bu alandaki uluslararası belgelerin pekiştirilmesi ve ileri götürülmesi gerektiği belirtilmektedir. Devletlerin kendi topraklarında zorla kayıp edilmeleri önleyecek ve ortadan kaldıracak etkin, idari, adli ve diğer tedbirleri almakla yükümlü olduğu belirtilmektedir. Devletlerin zorla kayıp edilmeye yetki veren ya da teşvik eden emir ve talimatları yasaklamakla yükümlü olduğu, hiçbir kamu makamının, talimat ya da emirlerinin zorla kayıp edilmeleri haklı çıkarmayacağı belirtilmektedir. Yine zorla kayıp etme eylemini gerçekleştirenlerin işledikleri suç, kayıp edilen kişilerin durumu ve yeri hakkında bilgi vermedikçe ve bu gerçek açıklığa kavuşmadıkça devam eden bir suç olarak kabul edilmektedir.

Türkiye yakın tarihinde zorla kaybedilme olaylarında, 12 Eylül 1980 askeri darbesi ve uygulamaları önemli bir tarihi oluşturmaktadır. Zorla kaybedilme yönteminin, sisteme

muhafif düşünce, inanç ve kimliklere sahip kesimler üzerinde sistematik bir şekilde uygulandığı ve bu uygulamalar sonucu çok sayıda kaybedilme olayının yaşandığı bilinmektedir. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşanan çatışmalı süreçte yaşam hakları devletin güvencesi altında olan onlarca insan benzer yöntemlerle kaybedilmiştir. 1990 lı yıllarda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinde görülen pek çok zorla kaybedilme davasında AIHM Türkiye'yi yeterli ve etkili soruşturma yapmadığı gerekçesiyle mahkum etmiştir. Timurtaş Türkiye'ye karşı davası, Çiçek Türkiye'ye karşı davası, Akdeniz Türkiye'ye karşı davası bu bunların sadece üç örneğini oluşturmaktadır. Bu süreçte üç bin civarında insan faili meçhul siyasal cinayetler sonucu yaşamını yitirmiş, 1000'e yakın (840 kişi) insan gözaltında kaybedilmiş ve çatışmalarda yaşamını yitiren onlarca örgüt mensubunun cenazelerine ulaşılamamıştır. Zorla kaybedilen ve çatışmalarda yaşamını yitiren bu insanlar, ya toplu olarak gömülmüş ya da tabiatta açık bir biçimde bırakılmıştır.

İnsan hakları savunucuları tarafından çatışmalarda yaşamını yitirmiş kişilerin cenazelerinin ailelerine teslim edilmemesi, kimlik tespiti yapılmadan defnedilmesi gerçeği de kaybedilme/kayıp olarak görülmektedir. Bugün tek-tek veya toplu olarak infaz edildiği belirtilen bazı kayıpların cenazelerine kısmen de olsa ulaşılabilmektedir. Ancak zorla kaybedilen ve çatışmalarda yaşamını yitiren kişilerin ailelerin, yakınlarının cenazesine ulaşımının engellenmesi, toplu olarak gömülmeleri ve etkin bir soruşturma sürecinin işletilememesi nedeniyle ülkemizdeki kayıplar ve toplu mezarlar gerçeği tam olarak gün ışığına çıkarılamamaktadır.

Türkiye, çatışmalar döneminde üstü örtülen toplu mezarlar gerçeğiyle ilk kez 1989 yılında Siirt'e bağlı Kasaplar Deresi'nde çok sayıda cesedin bulunmasıyla yüzleşmiştir. İlk defa 1989'da ortaya çıkan toplu mezarlar gerçeğini 2002 yılında Batman'ın Sason ilçesine bağlı Heybeli Köyü Nawala Çarşı mezarında bulunan başka toplu mezar takip etmiştir. 2004 ve 2005 yıllarında Şırnak, Bitlis'in Tatvan ve Hizan, Mardin'in Kızıltepe ve Nusaybin, Van'ın Erciş ve Başkale, Batman'ın Sason ve Diyarbakır'ın Kulp ilçesinde kaybedilen ve çatışmalarda yaşamını yitiren kişilere ait olduğu belirtilen toplu mezarlar ortaya çıkmıştır. Toplu mezarların açığa çıkmaya başlamasıyla sivil toplum örgütleri, siyasi partiler, yazarlar ve aydınlar, 'Gerçeğimi ve Mezarımı İstiyorum' adıyla bir imza kampanyası başlatarak yaşananların ortaya çıkarılmasını istemişlerdir. Sivil toplum kuruluşları ve bölge insanın girişimleri sonucu bugüne kadar ancak altmışa yakın toplu mezar tespit edilebilmiştir. Ortaya çıkan bu toplu mezarlardan Kulp ve Tatvan'dakilere yönelik hukuki süreç başlatılmış, Kulp'taki toplu mezarda bulunan kemiklerin öldürülen köylülere ait olduğu DNA testiyle belgelenmiştir. Tatvan'da PKK mensuplarına ait olduğu belirtilen toplu mezarla ilgili olarak DNA tespit çalışmalarına karşın herhangi bir sonuç alınamamıştır.

Son olarak İnsan Hakları Derneği'nin girişimleri sonucu Bingöl'ün Yedisu İlçesi'ne bağlı Akımlı Köyü Tuzluca Mezrası'nda 1998 yılında yaşanan çatışmada yaşamını yitiren 30 PKK'liye ait toplu mezar bulunmuştur. Bütün bu çalışmalarda ulusalüstü insan hakları belgelerinde düzenlenen usullere uyulması zorunluluğu da bulunmaktadır. Bu bağlamda başlangıçta değindiğimiz BM Zorla Kayıp Edilmeye Karşı Herkesin Korunmasına Dair Bildirge ile, BM Yasa Dışı ve Keyfi İnfazların Önlenmesi Hakkında İlkeler(1991) ve BM İstanbul Protokolü (2000) hükümlerinin dikkate alınması gerekmektedir.

Türkiye'de 1984 – 1999 yıllarında zorla kaybedilen ve çatışmalarda yaşamını yitiren kişilere ait olduğu belirtilen toplu mezarlar gerçeğinin ulusalüstü insan hakları belgelerinde öngörülen usullere uyumlu bir şekilde araştırılarak sorumluların ortaya çıkarılması ve öldürülen kişilerin kimliklerinin tespit edilerek kayıp yakınlarının yaşamış olduğu mağduriyetin giderilmesi

amacıyla Anayasa'nın 98, İçtüzüğün 104 ve 105' inci Maddeleri gereğince Meclis Araştırması açılmasını arz ederim.